

АНОТАЦІЯ

Шапошник А.О. Послуги в інноваційній сфері та їх договірно-правове забезпечення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню правової природи послуг в інноваційній сфері, а також розробці теоретичних підходів до господарсько-правового, зокрема договірного, регулювання відносин, пов'язаних з їх наданням, та формуванню на їхній основі висновків, пропозицій та рекомендацій для подальшого розвитку господарського законодавства з цих питань.

У процесі вдосконалення матеріального та нематеріального виробництва у економічно розвинених країнах особливу увагу приділено технологічній модернізації, що ґрунтується на диджиталізації, кластеризації креативних індустрій та закладів вищої освіти, високому рівні фінансування наукових досліджень та розробок, використанні нових знань та технологій, здатних створювати та комерціалізувати інновації, виробництві інноваційної продукції тощо.

Світ, перебуваючи на порозі Четвертої промислової революції, зосереджує споживчі акценти на товарах та послугах, які не тільки задовольняють споживчі потреби, але й приносять новий та / або додатковий соціально-економічний ефект від їх використання. Здебільшого ці послуги пов'язані з інформаційно-комунікаційними засобами і технологіями, які наразі є однією з основних рушійних сил у світовій економіці. Сучасний рівень модернізації економіки провідних країн демонструє динамічний розвиток різних видів наукоємних послуг, де домінує інноваційна складова, що, як наслідок, створює нові сектори економіки в цілому та розвиває сферу послуг зокрема. У сучасних умовах господарювання покращення механізму

управління якістю інноваційних технологій є невід'ємною складовою оптимізації соціально-економічних процесів в країні.

Авторкою отримано нові результати у вигляді наукових висновків щодо розуміння юридичної природи послуг в інноваційній сфері. У межах понятійного апарату інноваційного права як підгалузі господарського права запропоновано розмежування послуг в інноваційній сфері на інноваційні (послуги, що є різновидом інноваційної продукції) та допоміжні (послуги, що підвищують ефективність та результативність інноваційного процесу). Критерієм такого розмежування визначено характер співвідношення означених послуг з інноваційним процесом (циклом).

У роботі встановлено, що інноваційні послуги є товароспроможним результатом кінцевого етапу інноваційного процесу (циклу), на який поширюється режимні вимоги щодо провадження інноваційної діяльності, безпосереднім об'єктом якої вони є; допоміжні послуги можуть надаватися на кожному з етапів інноваційного процесу (циклу) задля його оптимізації, зокрема створення нових об'єктів інноваційної діяльності.

Авторкою запропоновано авторське визначення поняття інноваційної послуги як конкурентоспроможної нової або технологічно вдосконаленої (більш високої якості) послуги, процес надання якої засновано на інноваційній технології / технологіях (кваліфікованих за результатом державної експертизи уповноваженим органом як інноваційні технології), що забезпечує можливість отримання нових та / або додаткових соціально-економічних ефектів в третинному секторі економіки. Допоміжними в інноваційній сфері є послуги, що надаються в межах інноваційної інфраструктури з метою оптимізації інноваційного циклу шляхом створення необхідного організаційно-майнового забезпечення інноваційних процесів.

У роботі визначено, що ознаками інноваційних послуг є: прямий зв'язок з інноваційною діяльністю, товароспроможним результатом якої вони є; здатність до створення соціально-економічних ефектів на мікро- та

макрорівнях; відповідний рівень новизни (інноваційності) з точки зору галузевого сегментування вітчизняної економіки; відповідний рівень новизни (інноваційності) з точки зору технологічної складової – технологічного процесу надання послуг.

У дисертації доведено варіативну природу інноваційної послуги як об'єкта господарсько-правового регулювання, детерміновану динамізмом розвитку сфери послуг та прискоренням процесів комодитизації інноваційних технологій, покладених в основу процесів надання послуг, як наслідок, «втратою» останніми елементів новизни (вторинна комодитизація об'єктів, створених на ґрунті цих технологій). Причинами щораз більшої комодитизації інноваційних послуг з одного боку, насичення (перенасичення) ринку послугами, процес надання яких пов'язаний із застосуванням однакових та / або подібних (неконкуруючих) технологій, внаслідок чого інноваційна послуга трансформується у традиційний для відповідного ринкового сегмента продукт); з іншого боку, технологічне вдосконалення наявних та поява нових (конкуруючих) інноваційних технологій надання послуг (кожна інноваційна технологія має свої технологічні межі, пов'язані з вичерпуванням її можливостей на певному ринковому сегменті). Наголошено на необхідності створення господарсько-правового механізму державного моніторингу процесів інноватизації третинного сектору економіки та одночасно процесів галузевої дифузії технологій із метою безперервного спостереження та обліку стану освоєння та впровадження інноваційних технологій у різні галузі нематеріального виробництва та визначення *усталених (базових) технологій* для цих галузей.

Здійснено комплексну класифікацію послуг в інноваційній сфері за низкою критеріїв, а саме: формою втілення результату послуг; структурою послуги; способом взаємодії послугодавця та замовника; типом послуги; галузевою належністю тощо. Виокремлено як спеціальний (комплексний) класифікаційний критерій інноваційних послуг – рівень їх інноваційності з

точки зору ступеня технологічної новизни процесу їх надання та територіально-галузевих меж комерціалізації. Означений критерій запропоновано взяти за основу формування правових режимів інноваційної діяльності, предметом якої є надання інноваційних послуг.

Зважаючи на фрагментарність законодавчого регулювання інноваційної діяльності в сфері послуг, визначено потребу багаторівневого договірного регулювання процесу підготовки інноваційної продукції (інноваційних послуг) до виробничого відтворення, що містить: розробку експериментального проєкту інноваційної послуги та моніторинг очікуваного технологічного та комерційного потенціалу від його реалізації; безпосередню реалізацію експериментального проєкту інноваційної послуги, оцінку його результативності та можливих ризиків майбутньої комерціалізації; формування необхідних організаційно-майнових засад комерціалізації створеної моделі інноваційної послуги (матеріально-технічної бази та підготовки кваліфікованого персоналу) для її систематичного відтворення як виду інноваційної продукції.

Автором визначено, що ефективне функціонування інноваційної системи країни вимагає чіткого концептуального розуміння напрямів інноваційного розвитку та адекватного умовам сьогодення механізму їхнього правового забезпечення. Однак на даний час законодавство України про інноваційну діяльність знаходиться в «розібраному стані» й не забезпечує системного повномасштабного правового регулювання відносин, що виникають під час організації та безпосереднього провадження інноваційної діяльності.

Означено перспективи подальшого розвитку законодавства про інноваційну діяльність в межах двох можливих альтернатив. Перша альтернатива - внесення системних змін та / або втілення в нових редакціях чинних законодавчих актів (Закону України «Про інноваційну діяльність», Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності», Закону

України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» тощо) та прийняття нових законодавчих актів, спрямованих на визначення організаційно-правових засад функціонування елементів інноваційної інфраструктури (інноваційних кластерів, бізнес-інкубаторів, надання інноваційних ваучерів суб'єктам господарської діяльності тощо). Друга альтернатива - поглиблення кодифікаційного процесу, насамперед, прийняття Інноваційного Кодексу.

Встановлено, що правове забезпечення функціонування вітчизняної інноваційної системи має здійснюватися на засадах кореляції міжнародних актів у сфері науково-технічного співробітництва та інноваційного партнерства за участю України з системою національних актів програмного рівня та вітчизняним законодавством у сфері інноваційної діяльності, з урахуванням міжнародних стандартів та уніфікованих підходів до категоріального апарату інноваційної сфери, утілених в актах м'якого права («Посібник Фраскаті», «Посібник Осло», «Зелена Книга про інновації» тощо), та структурно-логічних зав'язків законодавства у сфері інноваційної діяльності з інвестиційним законодавством, законодавством з інтелектуальної та промислової власності, законодавством, що визначає організаційно-правові засади функціонування окремих ринків товарів та послуг тощо.

Викладені в дисертації висновки й пропозиції мають теоретичне й практичне значення та можуть бути використані в науково-дослідницькій сфері, для проведення подальших наукових досліджень особливостей нормативно-правового та договірнього регулювання інноваційної діяльності та правових режимів об'єктів такої діяльності; у правотворчій діяльності, при складанні відповідних програмних документів та удосконаленні чинного господарського законодавства України; у навчально-методичному процесі, при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій та навчальних програм курсів «Господарське право України»,

«Інноваційне право», «Договірно-правове регулювання відносин у сфері господарювання» та інших навчальних дисциплін.

Ключові слова: інновації, інноваційна сфера, послуга, сфера послуг, інноваційна послуга, договір, договір про надання інноваційних послуг, економічна політика, договір інноваційного типу, законодавче регулювання інновацій, інноваційний кодекс, інноваційна технологія, об'єкт права інтелектуальної власності.

SUMMURY

Shaposhnyk A. O. Innovation Services and Their Legal Support. - Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 "Law". – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The thesis is devoted to the study of the legal nature of services in the innovation sphere, as well as the development of theoretical approaches to economic law, including contractual, regulation of relations related to their provision, and formation of conclusions, proposals and recommendations for further economic legislation development on these issues.

In the process of improving tangible and intangible production in economically developed countries, special attention is paid to technological modernization based on digitalization, clustering of creative industries and higher education institutions, high funding for research and development, use of new knowledge and technologies capable of creating and commercializing innovations, production of innovative products, etc.

The world, being on the verge of the Fourth Industrial Revolution, is shifting consumer emphasis to goods and services that not only meet consumer needs, but also bring new and/or additional social and economic effects from their use. Most of these services are related to information and communication methods and technologies, which are currently one of the main driving forces in the world

economy. The current level of modernization of the economy of major powers demonstrates the dynamic development of various types of science-intensive services, dominated by the innovation component, which, in turn, creates new sectors of the economy in general and develops particular services. In modern economic conditions, improving the quality management mechanism of innovative technologies is an integral part of optimizing social and economic processes in the country.

The author obtained new results in the form of scientific conclusions on understanding the legal nature of innovation services. Within the conceptual apparatus of innovation law, as a sub-branch of commercial law, it is proposed to distinguish services in the innovation area into innovative (services that are a kind of innovative products) and ancillary (services that increase the efficiency and effectiveness of the innovation process). The criterion of such differentiation determines the nature of the ratio of these services with the innovation process (cycle).

The paper establishes that innovation services are a viable result of the final stage of the innovation process (cycle), which is subject to the regime of requirements for innovation activities, at which they are directed; Ancillary services can be provided at each stage of the innovation process (cycle) to optimize it, including the creation of new innovation objects.

The author proposes the author's definition of innovative service as a competitive new or technologically advanced (higher quality) service, the process of providing which is based on innovative technology/technologies (qualified by the state body as innovative technologies), which provides new and/or additional social and economic effects in the tertiary sector of the economy. Services provided within the innovation infrastructure in order to optimize the innovation cycle by creating the necessary organizational and property support of innovation processes are ancillary in the field of innovation.

The paper identifies that the features of innovative services are: direct connection with innovative activities, the marketable result of which they are; ability to create social and economic effects at the micro and macro levels; appropriate level of novelty (innovation) in terms of sectoral segmentation of the domestic economy; appropriate level of novelty (innovation) in terms of technological component - the technological process of providing services.

The thesis proves the variable nature of innovative service as an object of economic and legal regulation, determined by the dynamism of development of services and accelerating the process of commoditization of innovative technologies underlying the processes of providing services as a result of «loss» of novelty of the latter (secondary commoditization of items created on the basis of these technologies). The reasons for the growing commoditization of innovative services on the one hand are the saturation (oversaturation) of the market with services, the process of providing which involves the use of identical and/or similar (non-competitive) technologies, as a result of which the innovative service is transformed into a traditional product; on the other hand, technological improvement of existing and emergence of new (competing) innovative technologies of service provision (each innovative technology has its own technological limits related to the exhaustion of its capabilities in a particular market segment). The need to create an economic and legal mechanism for state monitoring of innovations in the tertiary sector of the economy and at the same time sectoral diffusion of technologies in order to continuously monitor and account for the development and implementation of innovative technologies in various fields of intangible production and identify established (basic) technologies for these industries.

A comprehensive classification of services in the innovation sphere according to a number of criteria, in particular: the form of implementation of the result of services; service structure; the way of interaction between the servant and the customer; type of service; industry affiliation, etc. The level of their innovation

in terms of the degree of technological novelty of the process of their provision and territorial and sectoral boundaries of commercialization is singled out as a special (complex) classification criterion of innovative services. It is proposed to take this criterion as a basis for the formation of legal regimes of innovation, the subject of which is the provision of innovative services.

Given the fragmentary legislative regulation of innovation in services, the need for multilevel contractual regulation of the process of preparation of innovative products (innovative services) for production reproduction, including: development of a pilot project of innovative services and monitoring of expected technological and commercial potential from its implementation; direct implementation of the experimental project of innovative service, assessment of its effectiveness and possible risks of future commercialization; formation of the necessary organizational and property bases for the commercialization of the created model of innovative service (material and technical base and training of qualified personnel) for its systematic reproduction as a type of innovative product).

The author determines that the effective functioning of the country's innovation system requires a clear conceptual understanding of the areas of innovative development and the mechanism of their legal support adequate to the current conditions. However, to date, the legislation of Ukraine on innovations is in a «disassembled state» and does not provide a systematic full-scale legal regulation of relations arising during the organization and direct implementation of innovations.

Prospects for further development of legislation on innovation within two possible options are identified. The first option is to make systemic changes and/or revision of current legislation (Law of Ukraine «On Innovation», Law of Ukraine «On Priority Areas of Innovation», Law «On State Regulation of Technology Transfer», etc.) and adoption of new legislative acts aimed at determining the organizational and legal framework for the functioning of elements of innovation

infrastructure (innovation clusters, business incubators, providing innovation vouchers to business entities, etc.). The second option is to deepen the codification process, first of all, the adoption of the Innovation Code.

It is established that the legal support of the domestic innovation system should be based on the correlation of international acts in the field of scientific and technical cooperation and innovation partnership of Ukraine with the system of national acts of program level and domestic legislation in the field of innovation, taking into account international standards and unified approaches to categorical apparatus of the innovation sphere embodied in soft law acts («Frascati Manual», «Oslo Manual», «Green Paper on Innovation», etc.), and structural and logical links of legislation in the field of innovation with investment, intellectual and industrial property legislation, legislation that determines the organizational and legal framework for the functioning of certain markets for goods and services, etc.

The conclusions and proposals presented in the thesis have theoretical and practical significance and can be used in the research field to conduct further research on the features of regulatory and contractual regulation of innovation and legal regimes of such activities; in law-making activities, in compiling relevant program documents and improving the current economic legislation of Ukraine; in the educational and methodological process, in the preparation of textbooks, manuals, guidelines and curricula courses «Commercial Law of Ukraine», «Innovation Law», «Contractual and Legal Regulation of Relations in Management» and other disciplines.

Keywords: innovation, innovation sphere, service, service sphere, innovation service, contract, contract for innovative services, economic policy, contract of innovation type, legislative regulation of innovations, innovation code, innovation technology, item of intellectual property law.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Шапошник А. О. До питання про визначення послуг в інноваційній сфері. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 64–67.
2. Anastasiia Shaposhnyk. The concept of services in the innovation sphere and their legal features. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6 (volume 3). P. 243–248.
3. Шапошник А. О. Сучасний стан нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності та діяльності з надання послуг в інноваційній сфері в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 58 (Том 1). С. 148–151.
4. Шапошник А. О. Диджиталізація та її вплив на сервісні інновації. *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2019. № 2 (13). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Shaposhnyk13.pdf>.
5. Шапошник А. О. Договірне забезпечення діяльності в інноваційній сфері: поняття та особливості. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 71–76.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

1. Шапошник А. О. Щодо проблематики послуг в інноваційній сфері. *Теорія та практика сучасної юриспруденції*: матеріали XV Всеукраїнської наукової конференції. (м. Харків, 25 берез. 2018 р.). Харків: ФОП Бровін О. В., 2018. С. 261–263.
2. Шапошник А. О. Щодо окремих видів інноваційних послуг. *Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів*: зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 8 черв. 2018 р.). Харків: Право, 2018. С. 140–143.

3. Шапошник А. О. Окремі аспекти історії розвитку поняття «інноваційні послуги». *Юридична осінь 2018 року*: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників всеукр. наук. конф. молодих вчених та студентів (м. Харків, 14 листоп. 2018 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого: Друкарня Мадрид, 2018. С. 374–376.

4. Шапошник А. О. Ознаки інноваційних послуг. *Завдання господарсько-правової політики держави в умовах четвертої промислової революції*: матеріали круглого столу (м. Харків, 20 берез. 2019 р.). Харків: ФОП Бровін О. В., 2019. С. 97–99.

5. Шапошник А. О. Правові аспекти маркетингового договору в інноваційній сфері. *Теорія та практика сучасної юриспруденції*: матеріали XXVI науково-практичної конференції (м. Харків, 20 груд. 2020 р.). Том № 1. Харків, 2020. С. 269–270.